

УДК 339.56-046.44(047)

DOI: 10.31891/2307-5740-2020-284-4(3)-55

ТКАЧЕНКО І. С., ЗАВГОРОДНЯ Т. П., ОБЕРТИНСЬКИЙ Л. В.

Хмельницький національний університет

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ДИНАМІКА РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ

В статті досліджуються питання, пов'язані з аналізом показників, що відображають сучасний стан розвитку зовнішньоекономічної діяльності в Україні. Проаналізовано підходи науковців до інтерпретації поняття «зовнішньоекономічна діяльність». Встановлено, що така діяльність є одним з основних макроекономічних чинників стійкого економічного зростання і розвитку кожної країни, створюючи умови для інтеграції національної економічної системи до системи світового господарства. На основі аналізу статистичних даних Головного управління статистики України роль та місце України в світовій господарській системі. Визначені основні пріоритети зовнішньої економічної та інтеграційної діяльності України, серед яких виділяються азіатський, африканський, американський та західноєвропейський вектори. Для кожного напрямку визначені особливості та стратегічні напрямки співпраці. В статті представлені показники зовнішньоекономічної діяльності та виявлені тенденції в їх зміні. Визначені країни, з якими Україна має найбільш щільний товарообіг за показниками експорту та імпорту. Виявлені групи товарів та послуг, за якими зовнішньоекономічна діяльність здійснюється найбільш інтенсивно. Ідентифіковано основні чинники, що здійснюють найбільший вплив на формування показників зовнішньої торгівлі України.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, імпорт, експорт, зовнішня торгівля.

IVAN TKACHENKO, TETIANA ZAVHORODNIA, LEONID OBERTYNSKYI

Khmelnyskyi National University

CURRENT STATE AND DYNAMICS OF UKRAINE'S FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY DEVELOPMENT

The foreign economic activity of each country is an important prerequisite for its sustainable economic growth. It becomes especially relevant in modern economic conditions, when the processes of transnationalization, international economic integration, division of labor, globalization are intensifying.

Foreign economic activity promotes the development of promising areas of export potential; It is at the expense of foreign economic activity that our country solves the problem of shortage of energy, the latest machinery and equipment, technology, and some consumer goods.

The development of foreign economic activity of the regions of Ukraine is one of the priority areas of state economic policy, which is to expand mutually beneficial relations with other countries and equal entry of the national economy into the world economic space.

The article examines issues related to analyzing indicators that reflect the current state of development of foreign economic activity in Ukraine. The approaches of scientists to the interpretation of the concept of "foreign economic activity" are analyzed. It is established that such activity is one of the main macroeconomic factors of sustainable economic growth and development of each country, creating conditions for integrating the national economic system into the world economy. Based on the analysis of statistical data of the Main Department of Statistics of Ukraine, the role and place of Ukraine in the world economic system. The main priorities of Ukraine's foreign economic and integration activities have been identified, including Asian, African, American, and Western European vectors. Peculiarities and strategic directions of cooperation are determined for each direction. The article presents indicators of foreign economic activity and identifies trends in their change. The countries with which Ukraine has the densest trade turnover in exports and imports have been pointed out. Identified groups of goods and services for which foreign economic activity is carried out most intensively. The main factors that have the most significant impact on Ukraine's foreign trade indicators have been identified.

Keywords: foreign economic activity, import, export, foreign trade

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Зовнішньоекономічна діяльність кожної країни виступає важливою передумовою її стійкого економічного зростання. Особливої актуальності вона набуває за сучасних умов господарювання, коли відбувається інтенсифікація процесів транснаціоналізації, міжнародної економічної інтеграції, поділу праці, глобалізації.

Зовнішньоекономічна діяльність сприяє розвитку перспективних напрямів експортного потенціалу; саме за рахунок зовнішньоекономічної діяльності наша країна вирішує проблему нестачі енергоносіїв, новітніх машин та устаткування, технологій, деяких товарів народного споживання.

Розвиток зовнішньоекономічної діяльності регіонів України є одним з пріоритетних напрямів державної економічної політики, який полягає в розширенні взаємовигідних відносин з іншими країнами та рівноправному входженні національної економіки до світового економічного простору.

Ключову роль у підвищенні ефективності та соціально-економічної результативності зовнішньоекономічної політики держави відіграють окремі регіони як суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності. Їх роль та вплив на формування зовнішньоекономічних зв'язків держави визначаються специфічними особливостями соціально-економічного розвитку цих територіальних одиниць. Отже, в сучасних умовах господарювання виникає необхідність визначення передумов та вихідних параметрів розробки механізму взаємодії економічних бізнес-одиниць для досягнення міжнародних інтересів країни. З

цієї позиції актуальним завданням сьогодення є виявлення трендів зовнішньоекономічної діяльності регіонів України та оцінювання її прогностичних значень. Така інформація слугуватиме основою обґрунтування перспектив розвитку конкретного регіону і вироблення ефективної стратегії його розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Дослідження питань, пов'язаних із аналізом та оцінюванням трендів зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних суб'єктів господарювання залишається у фокусі досліджень багатьох науковців. Сучасні підходи до інтерпретації цієї складної та багатогранної категорії висвітлили в своїх працях М. Б. Владичин, Н. С. Струк [1], М.А. Шум зі співавторами [2], А. Бурковська та Д. Пароконний [3], Н.М. Тюріна зі співавторами [4], М. В. Кармінська-Белоброва [5] та багато інших. За результатами проведених досліджень можна зробити висновок, що сутність зовнішньоекономічної діяльності науковцями характеризується як важливий і потужний макроекономічний чинник стійкого економічного зростання і розвитку кожної країни, сприяючи її інтеграції до системи світового господарства. Цей чинник набуває особливої ваги з погляду на зростаючі тенденції міжнародної кооперації, та глобалізації. Питання, пов'язані з дослідженням стану та тенденцій розвитку зовнішньоекономічної діяльності, зокрема, в частині експортно-імпорتنих операцій, відображені в роботах І. Гвоздецької [6], І.М. Манчур, Н.О. Микитюк [7], А.О. Задой [8]. Науковцями проаналізована нормативно-правова база, що регулює зовнішньоекономічну діяльність, здійснено оцінювання впливу різних типів факторів на зовнішньоекономічну діяльність країни, виявлені причини зміни обсягу експорту та імпорту вітчизняних підприємств. Узагальнено та згруповано проблеми розвитку й визначено напрями вдосконалення зовнішньоекономічної діяльності підприємств України.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття

Не зважаючи на значний доробок науковців у дослідженні питань, пов'язаних з характеристиками різних аспектів зовнішньоекономічної діяльності, аналіз впливу сучасних умов господарювання на показники такої діяльності з урахуванням високої динамічності внутрішнього та зовнішнього середовища функціонування вітчизняної економічної системи є актуальним і потребує подальшого розгляду.

Формулювання цілей статті

Метою статті є аналіз сучасних статистичних даних, що відображають зовнішньоекономічну діяльність вітчизняних підприємств та виявлення основних тенденцій їх зміни.

Виклад основного матеріалу

Зовнішньоекономічна діяльність країни складається з цілої низки різноманітних зовнішньоекономічних операцій. Розглянемо питання розвитку, проблем та перспектив зовнішньої торгівлі України, а також стану її зовнішньоекономічної діяльності і динаміки основних показників, що цю діяльність характеризують. В ролі інформаційної бази скористаємось матеріалами державної служби статистики України [9], а також публікаціями науковців за темою дослідження.

Зовнішня торгівля будь-якої держави виступає як невід'ємна складова частина національної економіки; джерело одержання іноземної валюти; фактор інтеграції країни в систему світового господарства. Відповідно її розвитку кожна держава приділяє особливу увагу, направляючи і заохочуючи її. За даними Державної служби статистики України [9], Україна виробляє 5% світової мінеральної сировини і продуктів її переробки. Розвідані запаси корисних копалин оцінюються в сім трлн дол. Також фахівці зазначають [10, 11], що частка виробництва марганцевої руди у відсотках від світового виробництва в Україні становить 32%. Обсяг виготовлення чавуна в Україні 52 млн т, сталі – 54 млн т, готового прокату – 41,5 млн т. За цими показниками наша країна посідає п'яте місце у світі. У той же час, тут знаходиться 25% світових чорноземів. Україна повною мірою забезпечена висококваліфікованими кадрами. До того ж Україна має вигідне географічне положення.

Для нашої країни зовнішня торгівля є не лише джерелом поповнення Держбюджету, а також є орієнтиром напряму інтеграції. За роки незалежності України спостерігається тенденція до переорієнтації її торгових відносин з країн СНД на інші країни світу, в першу чергу, європейські. Особливо помітно це після 2014 року, у зв'язку із поглибленням зовнішньоторговельних стосунків із країнами ЄС, внаслідок початку дії повної та всеохоплюючої зони вільної торгівлі в межах підписаної Угоди про Асоціацію України з ЄС.

За даними Державної служби статистики України [9], у 2016 р. зовнішньоторговельні операції проводились із партнерами із 226 країн світу, більшість з них являються членами Світової організації торгівлі. Партнерами України з експорту та імпорту товарів є країни СНД, ЄС, Азії, Африки, також Америка, Австралія та Океанія та інші країни світу. Ще одним досягненням з травня 2016 року, у рамках співпраці з СОТ, є повний доступ України до ринків сфери державних закупівель згідно Угоди Світової організації торгівлі про державні закупівлі, на відміну від іноземних підприємств українські підприємства тільки відкривають для себе глобальний ринок державних закупівель.

Основними напрямками зовнішньої економічної та інтеграційної діяльності України є:

а) азіатський вектор. Україна повинна враховувати інтеграційні процеси в країнах АПЕС (Asia and Pacific Economics Corporation) У це угруповання входять країни АСЕАН, НІК і такі розвинуті країни, як Японія, США, Канада, Австралія, Нова Зеландія, Китай. Цей регіональний ринок є найбільшим, із значними природними багатствами, де проживає близько 40% населення Земної кулі, виробляється більше 50% ВВП світу. Велике значення має Індія як ринок збуту продукції хімічної промисловості та сільськогосподарського

машинобудування. Нині на Індію припадає близько 10 % українського експорту мінеральних добрив, і ця частка може бути істотно збільшена. Щоб утвердитися на цьому ринку, Україна повинна постійно стимулювати торгівлю з АРЕС та Індією. Перспективними товарами на ринку АРЕС можуть бути високоякісна продукція машинобудування, суднобудування, електроніка;

б) африканський вектор. Важливість Африканського континенту для нашої країни визначається його великими природним, багатствами та істотними потенційними можливостями для взаємовигідного торговельно-економічного співробітництва. Внаслідок членства у міжнародних і регіональних організаціях країни цього континенту мають вагомий вплив на світовій арені, тому співпраця з цими країнами може принести Україні істотні вигоди. Серед основних споживачів українських товарів варто відзначити Єгипет (питома вага якого становить 33,66 % усього українського експорту в країни Африки), Алжир (19,47 %), Марокко (8,44 %), Туніс (5,08 %);

в) американський вектор. В Україні і в країнах Америки сформувалися певні інтереси, потреби та можливості, які сприяють тісному співробітництву. Об'єктивна зацікавленість сторін у співпраці, здатність товарів та послуг задовольняти потреби покупців на українських і американських ринках за широкою номенклатурою створюють значні резерви та перспективні напрямки подальшого зростання торгівлі. Варто зазначити, що США займає вагоме місце на інвестиційному ринку України. Але через недосконалу правову базу України частка американських інвестицій в Україну не збільшується;

г) західноєвропейський вектор. Одним з найважливіших пріоритетів сучасної державної геополітики є її західноєвропейський вектор. Україна історично і географічно завжди була європейською країною із традиційно тісними зв'язками з європейськими державами, особливостями культури та менталітету населення.

Зовнішня торгівля є основним джерелом поповнення державного бюджету України. Починаючи з 2013 року у розвитку торговельно-економічної діяльності України з'явилася низка проблем, ключові з яких були пов'язані з диверсифікацією геополітичних та регіональних пріоритетів української держави. Ряд інших негативних факторів також мав вирішальний вплив.

На розвиток зовнішньої торгівлі здійснювали вплив такі негативні чинники, як несприятлива для України ситуація на ключових світових товарних та фінансових ринках з подальшим перерозподілом фінансових потоків та активів не завжди на користь України; коливання вартості сировинних ресурсів; відсутність стабільності вітчизняної валюти та зростання курсу американської і європейської валюти по відношенню до гривні; відносно низька конкурентоспроможність вітчизняних товарів та послуг.

Глобалізаційні процеси, що мають місце на світових товарних і фінансових ринках, розвиток міжнародної кооперації, домінуюче значення зовнішньоекономічних та торговельних зв'язків виступають визначальними чинниками, які зумовлюють необхідність більш щільної інтеграції зовнішньої торгівлі та вітчизняної економіки. Одним з основних обмежень, що впливають на економічний розвиток України, є критична її залежність від зовнішніх ринків. Тому кризові процеси в міжнародній економіці обмежують здатність нарощувати експорт України, що також, негативно впливає на розвиток національної економіки.

Для багатьох країни світу зовнішньоекономічні операції підприємств, зокрема експортно-імпортні відіграють вагоме значення в розвитку економіки держави. Свої зовнішньоекономічні політики Уряди багатьох країн спрямовують саме на спрощення вивозу товарів власного виробництва на закордонні ринки, розвиток зовнішньоекономічних операцій, на диверсифікацію експорту та на лібералізацію всієї зовнішньоекономічної діяльності, що, в свою чергу, збільшує доходи держави. Тому, кожна розвинута країна прагне якомога ефективніше налагодити експортно-імпортні операції.

Оптимізувати кількість імпорту в країну, за рахунок ефективного зовнішньоекономічної політики із застосуванням тарифних та нетарифних інструментів регулювання. Для того, щоб оптимізувати та збільшити обсяги експортних операцій перед урядами країн стоїть ряд питань у сфері ЗЕД, які потрібно постійно розв'язувати. Так, і для подальшого розвитку ЗЕД України першочерговим завданням є визначення основних проблем для подальшого їх усунення в перспективі [8, 12].

Саме для того, щоб визначити перешкоди збільшенню експортних поставок закордон, спочатку слід детально проаналізувати динаміку зовнішньоекономічних операцій нашої країни за останні кілька років, а також визначити сучасний стан експортно-імпортних операцій.

Таблиця 1

Показники зовнішньої торгівлі України

Рік	Експорт, млрд. дол. США	Імпорт, млрд. дол. США	Сальдо, млрд. дол. США	Оборот зовнішньої торгівлі, млрд. дол. США	Індекс покриття імпорту експортом
2011	80,9	87,2	-6,3	168,1	0,93
2012	80,9	89,8	-8,9	170,7	0,90
2013	74,8	83,3	-8,5	158,1	0,90
2014	64,1	60,8	3,3	124,9	1,05
2015	46,8	43,0	3,8	89,8	1,09
2016	45,1	42,9	2,2	88	1,05
2017	52,6	55,1	-2,5	107,7	0,95

Для детального аналізу зовнішньоекономічної діяльності України, розглянемо таблицю 1, в якій наведені основні показники за період з 2011 року по 2016 рік. а саме: обсяг експорту (у млрд дол. США), обсяг імпорту (млрд дол. США), сальдо торговельного балансу, зовнішньоторговельний обіг, коефіцієнт покриття експортом імпорту, а також розрахована експортна, імпортна та зовнішньоторговельні квоти. (Шляхом зіставлення показників експорту, імпорту та зовнішньоторговельного обігу з обсяги ВВП України за ці ж роки

З наведених даних, робимо висновок, що сальдо торгового балансу було від'ємним, окрім 2014-2016 рр. Динаміка експорту та імпорту України за досліджуваний період представлена на рисунку 1.

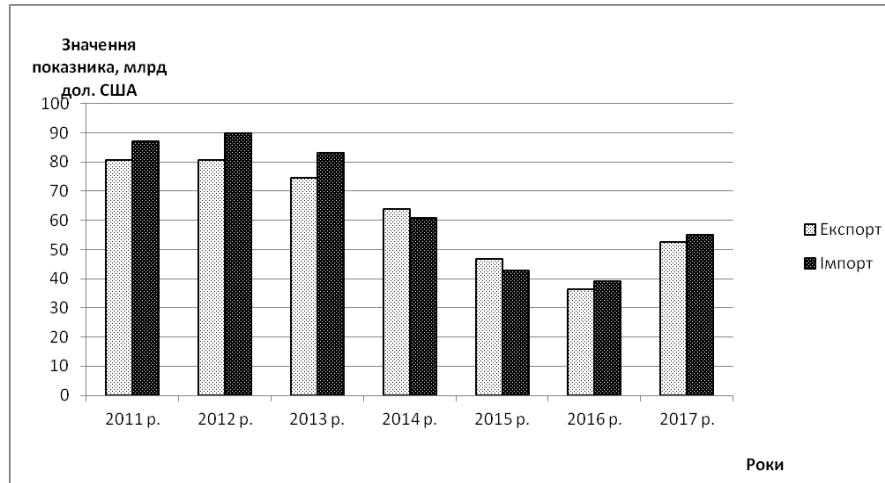

Рис. 1. Динаміка експорту та імпорту України

Показники зовнішньої торгівлі та ВВП України представлені у таблиці 2. Питома вага експорту у ВВП України знизилась у 2017 році порівняно з 2011 роком на 0,7 відсотків, а у порівнянні з 2016 роком – на 0,2 відсотка. У 2017 році порівняно з 2010 роком співвідношення імпорту до експорту в Україні зростає, це пов'язано із зменшенням експорту товарів Україною, що розпочалось ще з 2013 року. Структура зовнішньої торгівлі України за останніх три роки за даними [13] відображена на рисунку 2.

Таблиця 2

Показники зовнішньої торгівлі та ВВП України

Показник	Значення показника						
	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.
Зміна ВВП, у % до попереднього року	5,5	0,2	0,0	-6,6	-9,8	2,3	2,4
Питома вага експорту у ВВП, %	49,8	47,7	43	48,6	52,6	49,3	49,1

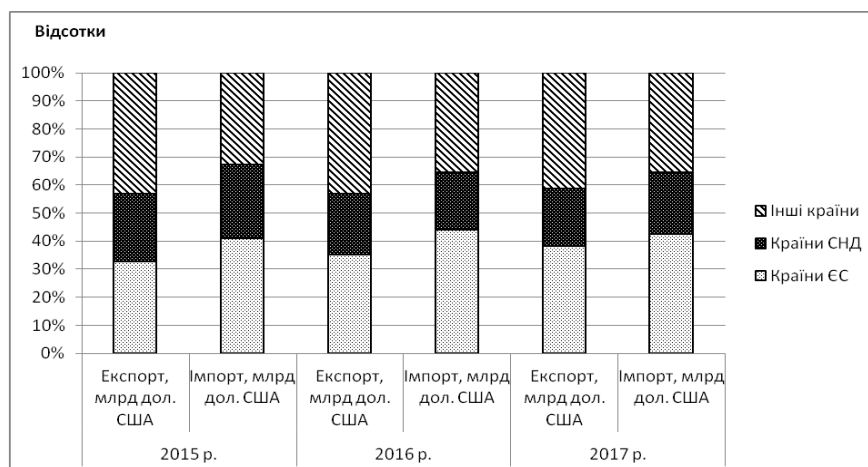

Рис. 2. Структура зовнішньої торгівлі України з країнами СНД та ЄС

Зменшення експорту відбулось у 2014 році, в частині експорту до країн СНД та до 2017 року з 2014 року знизився майже вдвічі. Зменшення більш ніж вдвічі відбулось з 2013 року по 2017 рік також і щодо імпорту товарів в Україну з країн СНД. За період з 2011 року по 2017 рік з усіма регіонами світу спостерігається деяке зменшення експорту товарів з України, та в порівнянні 2011 року з 2017 роком показники імпорту товарів з усіх регіонів світу є досить сталими. За період з 2011 року по 2017 рік спостерігається збільшення імпорту товарів з Африки, США та Європи.

У зв'язку із загостренням дипломатичних та економічних відносин із Російською Федерацією через військові дії на Сході України у 2014 р. український експорт певною мірою переорієнтовується з Російської Федерації на країни ЄС, відповідно відбулось збільшення експорту у 2017 році порівняно з 2010 роком на 329,6 млн. дол. США та зменшення до країн СНД на 1678,5 млн. дол. США. З боку держав-членів ЄС основними торговельними партнерами України стали Німеччина, Польща, Італія, Угорщина, Великобританія, Нідерланди. Машинобудування (електричні машини та устаткування) стало однією з основних товарних груп українського експорту до ЄС поряд із чорними металами, зерновими культурами, рудами, шлаками, золюю, енергетичними матеріалами, насінням і плодами олійних рослин.

У 2017 році порівняно з 2011 роком відбулось зменшення імпорту товарів з країн СНД на 283,2 млн. дол. США, країн ЄС на 467,5 млн. дол. США та Азії на 111,2 млн. дол. США, що відповідно становить майже 5,2 відсотка, 8,5 відсотків та 2 відсотка від загального показника експорту 2017 року.

Розглянемо більш детально ситуацію у зовнішній торгівлі України окремо товарами окремо послугами у 2017 році. Як показують статистичні дані [9, 14], зовнішньоторговельні операції з товарами у 2017 р. Україна здійснювала з партнерами із 226 країн світу. Експортували товари до 198 країн світу, імпортували – із 207 країн. Кількість підприємств, що здійснювали зовнішню торгівлю товарами становили в експорті 15,6 тис. одиниць, в імпорті – 24,9 тис. одиниць. Експорт товарів у 2017 році становив 43,3 млрд дол. США, та збільшився на 19 % проти обсягу 2016 року. Імпорт товарів у 2017 році становив 49,6 млрд дол. США, та збільшився на 26,4 % у порівнянні з попереднім роком. Негативне сальдо зовнішньої торгівлі товарами становило 6,4 млрд дол. США (негативне у 2016 році – 2,9 млрд дол. США). Експорт у країни ЄС становив 17,7 млрд дол. США, країни СНД – 6,9 млрд дол. США. Імпорт у країни ЄС становив 20,1 млрд дол. США, країни СНД – 11,5 млрд дол. США. Утворення негативного сальдо зумовлене перевищенням обсягів імпорту над обсягами експорту товарів. Коефіцієнт покриття експортом імпорту у 2017 році склав 0,87 (у 2016 році цей показник становив 0,93).

Протягом останніх років основні позиції українського експорту залишились майже незмінними. У структурі товарного експорту у 2017 р. переважали чорні метали – 19,9 % від загального обсягу експорту, зернові культури – 16,7 %, жири та олії тваринного або рослинного походження – 10,9 %, електричні машини – 5,7 %, руди, шлак і зола – 5,4 %, механічні машини – 4,3 % та насіння і плоди олійних рослин – 4,2 % [14].

Експорт послуг у 2017 році становив 10,7 млрд дол. США, і збільшився на 8,6 % проти обсягу 2016 року, імпорт послуг – 5,5 млрд дол. США, і збільшився на 2,6 % відповідно. Позитивне сальдо зовнішньої торгівлі послугами становило 5,2 млрд дол. США (у 2016 р. також позитивне – 4,6 млрд дол. США).

Утворення позитивного сальдо, як в попередні роки, зумовлене перевищенням обсягів експорту над обсягами імпорту послуг. На формування позитивного сальдо вплинули в основному обсяги транспортних послуг, у сфері телекомунікації, комп'ютерних та інформаційних послуг, з переробки матеріальних ресурсів. Сальдо послуг трубопровідного транспорту становило 2,5 млрд дол. США, послуг з переробки товарів з метою реалізації за кордоном – 1,1 млрд дол. США, комп'ютерних послуг – 1,0 млрд дол. США, повітряного та морського транспорту – по 0,5 млрд дол. США. Коефіцієнт покриття експортом імпорту у 2017 р. склав 1,96 (у 2016 р. – 1,85).

Протягом останніх років основні позиції структури експорту послуг залишились майже незмінними. У 2017 р. серед послуг, що було надано Україною, значну частку від загального обсягу експорту традиційно займали транспортні послуги, послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги, послуги з переробки матеріальних ресурсів, ділові послуги. В цілому, зазначимо, що у структурі експорту України переважала сировинна – за даними Державної служби статистики України [9], майже 70 % експорту товарів (25,3 млрд. дол. США) складають: продукція АПК, металургійної та хімічної галузей промисловості, мінеральні продукти, деревина, сировина для легкої промисловості. На динаміку українського експорту також значною мірою вплинули дестабілізація виробництва і падіння світових цін на сировину.

Негативно вплинуло на експорт України та ВВП також призупинення РФ дії Договору про зону вільної торгівлі з Україною з 1 січня 2016 р., в результаті чого були запроваджені ставки ввізного мита на рівні режиму найбільшого сприяння замість попередньо чинних «нульових» ставок ввізних мит. Окрім того, РФ заборонила імпорт деяких сільськогосподарських товарів українського походження (м'ясо та продукція з нього, риба, молоко та молочна продукція, овочі, фрукти та горіхи, деякі продукти харчування) та обмежила транзитний рух вантажу з України через територію Росії до третіх країн, Казахстану та Киргизстану. Такі обмежувальні заходи призвели до суттєвого скорочення експортного постачання товарів українського виробництва не тільки до деяких країн СНД (країни Центральної Азії та Закавказзя), а й до інших країн Азії. Так, експорт українських товарів у 2016 році до Казахстану зменшився на 312,6 млн дол. (на 43,9 %), Азербайджану – на 70,8 млн дол. (на 22,2 %), Туркменістану – на 61,3 млн дол. (на 36,0 %), Киргизстану – на 35,1 млн дол. (на 46,5 %), Узбекистану – на 32,1 млн дол. (на 18,4 %), Вірменії – на 12,6 млн дол. (на 12,4 %), Грузії – на 11,9 млн дол. (на 3,0 %), Таджикистану – на 4,6 млн дол. (на 15,2 %) та Монголії – на 3,6 млн дол. (на 12,8 %) [13].

Присутність України у глобальній виробничій мережі істотно зросла за останні десять років, але все ще залишається недостатньою. Для активного включення до глобальних ланцюгів доданої вартості необхідно змінити товарну структуру українського експорту і перейти на виробництво середньо- та

високотехнологічної продукції. Також, протягом останніх років український експорт демонструє поступову географічну диверсифікацію через зменшення орієнтованості України на ринки країн СНД, хоча ці ринки й досі залишаються традиційними для українських виробників (у 2017 році частка експорту товарів і послуг на ринки СНД становила 20,6 %). Спостерігається тенденція до виходу на нові ринки, головним серед яких є ринок ЄС. Сукупна частка ринку ЄС в обсязі українського експорту товарів зросла з 25,9 % у 2008 році до 38,4 % у 2017 році, зокрема, внаслідок отриманих Україною автономних торгових преференцій та початку дії Угоди про поглиблену та всеохоплюючу зону вільної торгівлі між ЄС та Україною [14].

У 2016 році продовжилася трансформація географічної структури експорту українських товарів, що почалась у попередні роки. Зокрема, відбувалося зростання ролі країн ЄС та Азії для збуту продукції українських експортерів та імпортерів на тлі зниження ролі країн СНД, насамперед Росії. Погіршення російсько-українських економічних відносин так чи інакше позначилося на торгівлі України з іншими країнами СНД, наслідком чого стали, як зазначалося вище, доволі високі темпи скорочення експортно-імпортних операцій саме з цією групою країн. По-перше, у цьому випадку проявилася належність, наприклад, Білорусі та Казахстану до Митного союзу, провідна роль у якому належить Росії. По-друге, погіршення російсько-українських відносин ускладнило економічні зв'язки України з державами Закавказзя та Центральної Азії, які транзитом здійснюються через територію Росії. Набирає обертів співробітництво з Німеччиною (механічні машини, засоби наземного транспорту, крім залізничного, фармацевтична продукція та Китаєм (електричні та механічні машини, взуття) у сфері імпорту [6].

Основними партнерами в галузі експортних поставок були Італія (чорні метали, зернові культури, насіння і плоди олійних рослин), Польща (чорні метали, руди, шлак і зола, електричні машини), Туреччина (чорні метали, добрива, жири та олії тваринного або рослинного походження), Єгипет (чорні метали, зернові культури, жири та олії тваринного або рослинного походження), Китай (вироби з чорних металів, залізничні локомотиви, механічні машини) [6]. Слід відзначити, що Україна недостатньо використовує потенціал зовнішньої торгівлі з такими країнами як Канада, Китай, Франція, Німеччина, Ірландія, Японія, Швеція, Швейцарія, Велика Британія, Сполучені Штати Америки та ряд інших. Експорт послуг представлений, головним чином, транспортними послугами, з яких близько половини припадає на транспортування природного газу та нафти, за рахунок чого Україна залишається їх нето-експортером.

Імпорт товарів істотно знизився за останні роки і склав у 2016 році 39,2 млрд. доларів США порівняно з 85,5 млрд. доларів США у 2008 році. Це зниження було обумовлене низкою причин, серед яких слабка виробнича активність, падіння реальних доходів населення і скорочення внутрішнього попиту, девальвація гривні та введення тимчасового додаткового імпортного збору. Імпорт у структурі торгівлі в Україні представлений переважно споживчими товарами, що складають більше однієї його третини. Структура імпорту визначається високою залежністю від енергоресурсів: у 2017 році він становив більше 50 %. Зазначимо також, що в сучасних умовах євроінтеграційних процесів, ЄС є найбільшим торговельним партнером України, що становить понад 40 % своєї торгівлі в 2017 році. Україна займає 0,9 % загальної торгівлі ЄС.

Основним експортом України є сировина (чавун, сталь, видобувна продукція, сільськогосподарська продукція), хімічна продукція та машини. Основний експорт ЄС до України – машини та транспортне обладнання, хімікати та промислові товари. Загальна торгівля між ЄС та Україною зросла на 27,1 % з січня по серпень 2017 року порівняно з січнем-серпнем 2016 року. За цей період експорт з ЄС до України збільшився на 26,6 %, тоді як імпорт з ЄС до України збільшився на 27,7 %.

В цілому, за даними Мінекономрозвитку України [13] можна зробити висновок, що формування показників зовнішньої торгівлі України відбувається під впливом наступних факторів:

- ✓ волатильність кон'юнктури світових ринків на певну продукцію українського експорту, зокрема на залізну руду, що призводить до різноспрямованих тенденцій розвитку експорту;
- ✓ припинення переміщення вантажів через лінію зіткнення залізничними та автомобільними шляхами у межах Донецької та Луганської областей;
- ✓ значна сировинна спрямованість українського експорту та суттєва залежність вітчизняних підприємств від зовнішнього ринку збуту, що робить дуже вразливим від цінових коливань обсяг надходження валютних ресурсів;
- ✓ продовження торговельної агресії Росії (дія ембарго щодо поставок на її територію українських продовольчих товарів, застосування до українського експорту ставок РНС (внаслідок одностороннього призупинення Росією дії Договору про зону вільної торгівлі СНД у відносинах з Україною);
- ✓ продовження військової агресії Росії проти України;
- ✓ системні проблеми розвитку зовнішньоекономічної діяльності (відшкодування ПДВ, валютне, митне та податкове регулювання).

Висновки. Зовнішньоекономічна діяльність країни в сучасних умовах господарювання ґрунтується на знаходженні певного балансу загальнонаціональних та міжнародних інтересів, з урахуванням комерційних вигод окремих суб'єктів господарювання, та вибудова активних зовнішньоекономічних зв'язків всіх учасників ринкових відносин. З урахуванням цього завдання виявлення тенденцій в зміні показників, що відображають зовнішньоекономічну діяльність підприємств є важливим завданням. Така

інформація може стати в нагоді при виявленні «вузьких» місць стратегії національного розвитку, сприятиме міжнародній кооперації суб'єктів господарювання та дозволить сформувати позитивний вплив на розробку базових показників діяльності.

Проведений аналіз показників зовнішньоекономічної діяльності України показав, що вона проводила зовнішньоторговельні операції із партнерами із 226 країн світу, більшість з них являються членами Світової організації торгівлі. Партнерами з експорту та імпорту товарів є країни СНД, ЄС, Азії, Африки, також Америка, Австралія та Океанія. Визначено, що найважливішим пріоритетом сучасної національної політики в галузі розвитку міжнародних економічних її західноєвропейський вектор. Україна історично і географічно завжди була і залишається європейською країною із традиційно міцними зв'язками з європейськими державами, враховуючи особливості культури та менталітету населення.

Сальдо торгового балансу переважно було від'ємним, окрім періоду з 2014 року по 2016 рік. разом з тим для експорту та імпорту послуг у 2017 році спостерігалось позитивне сальдо. Основними партнерами в галузі експортних поставок були Італія, Польща, Туреччина, Єгипет, Китай. В галузі імпорту Україна підтримувала щільні торговельні зв'язки зі Швейцарією, США, Польщею, Німеччиною, Китаєм.

Аналіз показників експорту та імпорту показав, що від'ємне сальдо мало місце лише у 2013 році та 2016 році. У 2015 році та 2016 році обсяг експорту зменшувався у порівнянні з попередніми періодами часу. Позитивним є те, що у 2017 році обсяг експорту у порівнянні з попереднім роком зріс і в абсолютному вираженні перевищив рівень 2012 року.

Проведений аналіз сприятиме розробленню та удосконаленню заходів, спрямованих на досягнення стратегічних цілей в галузі розвитку зовнішньоекономічної діяльності.

Література

1. Владичин М. Б. Основні підходи до розкриття сутності зовнішньоекономічної діяльності торговельних підприємств / М. Б. Владичин, Н. С. Струк // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2015. – № 4(1). – С. 198-202.
2. Шум М. А. Щодо трактування поняття «Зовнішньоекономічна діяльність» / М. А. Шум, О. Є. Якименко, К. О. Біліченко // Економіка. Фінанси. Право. – 2017. – № 12(2). – С. 49-51.
3. Burkovskaya A. Foreign economic activity and its impact on the balance of payments of Ukraine / Alla Burkovskaya, Dmytro Parakonny // Modern Economics. – № 1. – pp. 146-151
4. Тюріна Н. М. Зовнішньоекономічна діяльність України: оцінка стану, проблеми та чинники впливу на розвиток / Н. М. Тюріна, Н. С. Карвацка, Т. В. Назарчук // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2017. – № 2(2). – С. 147-154.
5. Кармінська-Белоброва М. В. Зовнішньоекономічна діяльність України на сучасному рівні: проблеми та напрямки / М. В. Кармінська-Белоброва // Бізнес Інформ. – 2016. – № 4. – С. 26-30
6. Гвоздецька І. Тенденції зовнішньоекономічної діяльності українських підприємств: маркетинговий аспект [Електронний ресурс] / І. Гвоздецька // Економіст. – 2017. – № 9. – С. 31-37. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econ_2017_9_10.
7. Манчур І.М. Зовнішньоекономічна діяльність: експорт та імпорт як фактори впливу на економіку України / І.М. Манчур, Н.О. Микитюк // Інфраструктура ринку. Електронний науково-практичний журнал. – 2019. – Вип. 38. – С.188-195.
8. Задоя А.О. Зовнішня торгівля України: сучасні масштаби, структура і тенденції / А.О. Задоя // Академічний огляд. – 2016. – №2 (45). – С. 110 – 117
9. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
10. Павлюк Т.С. Проблемні питання розвитку зовнішньоекономічної діяльності України / Т.С. Павлюк, Н.М. Шмиголь // Причорноморські економічні студії: науковий журнал. – 2016. – Вип. 3. – С. 118–121.
11. Павлюк Т.С. Торговельні відносини як основа зовнішньоекономічної діяльності між Україною та ЄС / Т.С. Павлюк, Н.М. Шмиголь // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. – 2017. – Вип. 11. – с. 198–201.
12. П'янова О.В. Зовнішня торгівля України: проблематика структурних змін та пріоритетів / О.В. П'янова, О.С. Ралко // Економіка і суспільств. – 2016. – № 5. – С. 65 – 71.
13. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua>.
14. Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2017 році / Відп. за вип. А. О. Фризоренко. – Київ. : Державна служба статистики України, 2018. – 148 с.

References

1. Vladychyn M. B. Osnovni pidkhody do rozkryttia sutnosti zovnishnoekonomichnoi diialnosti torhovelnykh pidpriumstv / M. B. Vladychyn, N. S. Struk // Herald of Khmelnytskyi National University. Economic sciences. – 2015. – № 4(1). – S. 198-202.
2. Shum M. A. Shchodo traktuvannia poniattia «Zovnishnoekonomichna diialnist» / M. A. Shum, O. Ye. Yakymenko, K. O. Bilichenko // Ekonomika. Finansy. Pravo. – 2017. – № 12(2). – S. 49-51.

3. Burkovskaya A. Foreign economic activity and its impact on the balance of payments of Ukraine / Alla Burkovskaya, Dmytro Parakonnyi // *Modern Economics*. – № 1. – pp. 146-151
4. Tiurina N. M. Zovnishnoekonomichna diialnist Ukrainy: otsinka stanu, problemy ta chynnyky vplyvu na rozvytok / N. M. Tiurina, N. S. Karvatska, T. V. Nazarchuk // *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic sciences*. – 2017. – № 2(2). – S. 147-154.
5. Karminska-Bielobrova M. V. Zovnishnoekonomichna diialnist Ukrainy na suchasnomu rivni: problemy ta napriamky / M. V. Karminska-Bielobrova // *Biznes Inform*. – 2016. – № 4. – S. 26-30
6. Hvozdetka I. Tendentsii zovnishnoekonomichnoi diialnosti ukrainskykh pidpriemstv: marketynhovyi aspekt [Elektronnyi resurs] / I. Hvozdetka // *Ekonomist*. – 2017. – № 9. – S. 31-37. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econ_2017_9_10.
7. Manchur I.M.. Zovnishnoekonomichna diialnist: eksport ta import yak faktory vplyvu na ekonomiku Ukrainy / I.M. Manchur, N.O. Mykytiuk // *Infrastruktura rynku. Elektronnyi nauково-praktychnyi zhurnal*. – 2019. – Vyp. 38. – S.188-195.
8. Zadoia A.O. Zovnishnia torhivlia Ukrainy: suchasni masshtaby, struktura i tendentsii / A.O. Zadoia // *Akademichniy ohliad*. – 2016. – №2 (45). – S. 110 – 117
9. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
10. Pavliuk T.S. Problemni pytannia rozvytku zovnishnoekonomichnoi diialnosti Ukrainy / T.S. Pavliuk, N.M. Shmyhol // *Prychornomorski ekonomichni studii: naukovyi zhurnal*. – 2016. – Vyp. 3. – S. 118–121.
11. Pavliuk T.S. Torhovelni vidnosyny yak osnova zovnishnoekonomichnoi diialnosti mizh Ukrainoiu ta YeS / T.S. Pavliuk, N.M. Shmyhol // *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo*. – 2017. – Vyp. 11. – s. 198–201.
12. Piankova O.V. Zovnishnia torhivlia Ukrainy: problematyka strukturnykh zmin ta prioritetiv / O.V. Piankova, O.S. Ralko // *Ekonomika i suspilstv*. – 2016. – № 5. – S. 65 – 71.
13. Ministerstvo ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.me.gov.ua>.
14. Zovnishnia torhivlia Ukrainy tovaramy ta posluhamy u 2017 rotsi / Vidp. za vyp. A. O. Fryzorenko. – Kyiv. : Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, 2018. – 148 s.

Надійшла / Paper received : 11.08.2020
Надрукована / Paper Printed : 28.09.2020